

Uusia keinoja luontoympäristön laadun turvaamiseen

19.1.2018 | Petteri Vihervaara, SYKE

Työryhmä: Kaisu Aapala, Liisa Tyrväinen, Martina
Reinikainen, Virpi Lehtoranta, Kirsi Usva, Olli Ojala

Työn tavoitteet

- Luonnon vetovoimaisuuden turvaamisen uudet keinot: ekosysteemipalvelumaksut ja ekologinen kompensatio
 - Kirjallisuuskatsaus ja nykytila
- Sovellukset vesi- ja metsäympäristöissä
 - Kotimaiset käytännön kokemukset ja sidosryhmien näkemykset
- Kehittämistarpeet ja toimenpide-ehdotukset

Tausta

- Suomalaisen luonnon ja sen tarjoamien ekosysteemipalvelujen sosiaalista ja taloudellista tärkeyttä alettu ymmärtää vasta vähitellen
- Monimuotoisuudeltaan arvokkailla alueilla on usein myös virkistyksellistä ja luontomatkailullista arvoa
- Biodiversiteettiä ja siihen perustuvia ekosysteemipalveluja on pyrittävä eri tavoin turvaamaan ja palauttamaan

Haasteita metsien hoidossa

- Metsien raakapuulla on toimivat markkinat, mutta maisema-, virkistys- ja monimuotoisuuspalveluilla ei ole markkinahintoja.
- Yksityismetsänomistajille ei ole nykyisin tarjolla taloudellisia kannustimia tuottaa maisema- ja virkistysarvoja.
- Kannustimien puuttuessa näitä ympäristöhyötyjä tuotetaan nykyisin liian vähän.

Haasteita vesien hoidossa

- Pintavesien tilaan ja monimuotoisuuteen vaikuttavat heikentävästi valuma-alueelta tuleva kuormitus esimerkiksi maa- ja metsätaloudesta sekä haja-asutuksesta.
- Myös yhdyskuntien ja turvetuotannon aiheuttama pistekuormitus on paikoin merkittävää ja aiheuttaa erityisesti paikallisia vesiensuojeluongelmia.
- Säännöstely ja rakentaminen sekä kalojen vaellusesteet ovat myös heikentäneet erityisesti virtavesien tilaa ja vaikuttaneet etenkin lohikaloiden lisääntymis- ja elinoloihin.

Keinoja biodiversiteetin turvaamiseen

- Biodiversiteetin ja ekosysteemipalvelujen turvaamiseen osoitettu julkinen rahoitus on tarpeisiin nähden rajallinen ja viime aikoina myös pienentynyt.
 - Tarvitaan uusia, innovatiivisia, toimivia ja oikein kohdistettuja luontohyötyjen turvaamiskeinoja.
- Tarvittavien toimenpiteiden rahoituspohjaa ja kannustevalikoimaa on laajennettava (Aichi #20):
 - Ekosysteemipalvelumaksut ja ekologinen kompensatio esimerkkeinä.
 - Uudenlaiset markkinaohjautuvat rahoitusmallit, yhteistoiminnalliset hallintaratkaisut ja kannustimet ovat osa keinovalikoimaa, mutta myös perinteisillä ohjauskeinoilla, kuten sääntelyllä, tukimekanismeilla tai maksuilla, on edelleen tärkeä merkitys ja keskeinen rooli.

Ekosysteemipalvelumaksut

Ei yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää: Väljästi määritellen mikä tahansa maksu, jonka tavoite on jollain tavoin edistää ja tukea ekosysteemipalvelujen saatavuutta. Ekosysteemipalvelumaksujen tulkinta onkin varsin joustavaa, ja kirjallisuudesta löytyy monenlaisia esimerkkejä erilaisista ekosysteemipalvelumaksuiksi kutsutuista rahoitusmekanismeista.

Käytännön PES (Payments for Ecosystem Services) -järjestelmien lähtökohdaksi Smith ym. (2013) määrittivät seitsemän avainperiaatetta:

1. **Vapaaehtoisuus:** osapuolet osallistuvat PES-järjestelmään vapaaehtoisesti
2. **Hyödynsaaja maksaa:** hyödynsaajia voivat olla yksilöt, yhteisöt, yritykset tai hallitukset, jotka toimivat useiden hyödynsaajien puolesta
3. **Suorat maksut:** maksut maksetaan suoraan ekosysteemipalvelun tuottajalle (käytännössä usein välittäjän kautta)
4. **Lisäarvo:** maksetaan toimenpiteistä, jotka ovat jotakin enemmän kuin mitä yleisesti voidaan olettaa ekosysteemipalvelun tuottajalta (maan omistajalta tai hoitajalta)
5. **Ehdollisuus:** maksut riippuvat tuotetuista ekosysteemihyödyistä. Käytännössä maksut perustuvat usein jonkin hoitotavan omaksumiseen, jonka osapuolet sopivat tarkoittavan hyötyjen saamista.
6. **Pysyvyyden varmistaminen:** hyötyjen jatkuva saatavuus
7. **Vuotojen välttäminen:** PES-järjestelmä ei saa johtaa siihen, että ekosysteemipalvelun turvaaminen yhdessä paikassa johtaa sen häviämiseen tai heikentymiseen jossain toisaalla.

Muut kannustimet

- Yritysten vastuullinen toiminta ja mainehyödyt
 - Esim. 'positiivisen biodiversiteetti-nettovaikutuksen' –konsepti
 - Tiedon lisäys, esimerkkinä FIBS ry:n toiminta
- Yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyö
 - Esim. Suomi 100 v. -suojelualuelahjoitukset
- Sertifikaatit
- Yhteistyöverkostot
 - Esim. METSO, vesistökuunnostusverkosto, säätiöt

Ekologinen kompensatio

- Hankkeiden elinympäristöille aiheuttamien heikennysten hyvittäminen toisaalla: ennallistamalla tai suojelemalla.
- Tavoitteena on että luontoarvoihin ei kohdistu nettomenetyksiä, vaan niiden suhteen saavutetaan mieluummin nettohyötyjä.
- Kompensatioita tulisi käyttää vain silloin, kun haitallisia vaikutuksia luontoarvoille ei pystytä välttämään tai minimoimaan, tai palauttamaan ennallistamalla.

Ekologinen kompensatio

- Lähtökohtana on aiheuttaja maksaa –periaate.
- Velvoite kompensatioihin voi sisältyä lainsäädäntöön tai se voi olla vapaaehtoista tai markkinalähtöistä.
- ”*Lisäisyys*” (engl. *additionality*) on tärkeä osa ekologista kompensatiota: kompensationa toteutettujen toimenpiteiden tulee tuottaa sellaista uutta elinympäristöjen hyvittämistä, jota ei olisi saatu ilman kyseistä kompensatiotoimenpidettä.

Biodiversiteetin ja virkistysarvojen turvaaminen vesiympäristöissä – mahdollisuuksia uusille rahoitusmalleille

Taulukko 3. Suomen ympäristökeskuksessa toteutettuja taloudellisia arvottomistutkimuksia vesienhoidon rahoitusmalleista.

Tutkimuksen kohde- alue	Tutkimuksessa kuvattu rahoitusmalli	Ekosysteempipalvelu	Osuus vastanneista, joka valmis harkitsemaan maksua
Lahden Vesijärvi ¹	Vapaaehtoinen vuotuinen maksu hoitorahastolle	Virkistyskäyttö	74 %
Koillismaan metsäpu- rot ²	Pakollinen vuotuinen maksu kunnos- tushjelmalle	Ekologinen tila	69 %
Vuoksen vesienhoi- toalueen järvet ja joet ³	Pakollinen vuotuinen vesienhoito- maksu säätiölle	Ekologinen tila	51 %
Kalimenjoen vesistö- alueen järvet ja joet ⁴	Kertaluonteinen vapaaehtoinen vesien- hoitomaksu yhdistykselle	Virkistyskäyttö ja ekologinen tila	46 %
Pielinen ⁵	Pakollinen vuotuinen vero säännöstely- yhteisölle	Virkistyskäyttö, veden määrä	43 %
Helsingin pienvedet ⁶	Vapaaehtoinen vuotuinen maksu pienvesisäätiölle	Vedenlaatu, virkistäytyminen	71 %

¹⁾Lehtoranta 2013, ²⁾Lehtoranta ym. 2017, ³⁾Lehtoranta ym. 2016, ⁴⁾Lehtoranta ym. 2013 ⁵⁾Lehtoranta & Sep-
pälä 2011, ⁶⁾Sarvilinna et al. 2016

Biodiversiteetin ja virkistysarvojen turvaaminen vesiympäristöissä – esimerkkejä uusista, jo toimivista rahoitus- ja toimintamalleista

- **EKOenergiamerkki ja vesivoiman luontovaikutusten kompensointi**
 - Pyrkii huomioimaan sekä ilmaston että biodiversiteetin kestävyyskriteerien sekä ilmasto- ja ympäristörahoitusten avulla.
 - EKOenergiamerkin takana on yli 40 eurooppalaista ympäristöjärjestöä ja sen sihteeristö toimii Suomen luonnonsuojeluliitossa.
- **Jokitalkkarit -toimintamalli**
 - Monipuoliset rahoituslähteet, laajat, paikalliset yhteistyöverkostot sekä aktiivinen koordinaattori-innostaja-organisoiija-toteuttaja eli jokitalkkari
- **Yhteistoimintaverkostot**
 - Esim. Vesistökuunnostusverkosto, Iisalmen reitin vesivisio, Lijoen otva

Maisema- ja virkistysarvojen turvaaminen metsäalueilla

- Pohjois- ja Itä-Suomessa luontomatkailu on keskittynyt pääosin valtion omistamille suojelu- ja retkeilyalueille ja niiden läheisyyteen.
- Luontomatkailun kasvun myötä se suuntautuu usein myös alueille, joita käytetään pääasiallisesti puuntuotantoon.
- Monella tärkeällä matkailualueella, kuten Kuusamossa, Kainuussa ja Järvi-Suomessa, metsät ovat pääosin yksityisomistuksessa.
- Luontomatkailulle tärkeiden ympäristöjen turvaamiseksi suojelualueiden ulkopuolella tarvitaan uusia kannusteita ja toimintamalleja, jotka voivat rakentua esimerkiksi yksityisoikeudellisten sopimusten, ekosysteemipalvelumaksujen tai maisemanhoidon ohjeistojen ympärille.

Maisema- ja virkistysarvojen turvaaminen metsäalueilla

- Maisema- ja virkistysarvokauppa helpottaisi puuntuotannon ja metsän muiden käyttömuotojen yhteensovittamista tärkeillä matkailualueilla ja mahdollistaisi samalla myös yritystoiminnan pitkäjänteisemmän kehittämisen.
- Maanomistaja sitoutuisi hoitamaan sovittua aluetta niin, että sen maisema- ja virkistysarvot säilyvät tai lisääntyvät, ja yrittäjällä tai muulla ”ostajalla” taas olisi oikeus käyttää aluetta matkailuun liittyvään yritystoimintaan.
- Toimintamalli edesauttaisi myös luontoa hyödyntäviä matkailuyrittäjiä tunnistamaan vastuunsa luontoympäristön hoidosta ja suojelusta omalla toiminta-alueellaan, mikä lisää matkailun kestävyyttä ja parantaa matkailun imagoa.

Johtopäätökset ja kehittämisehdotukset

Yhteistyöverkostoilla vaikuttavuutta

- Tuetaan ja vahvistetaan olemassa olevien yhteistyöverkostojen ja kumppanuuksien toimintaedellytyksiä
- Monistetaan toimivia paikallisten ja alueellisten yhteistyöverkostojen toimintamalleja uusille alueille.
 - Laajennetaan hyvin toimiva Jokitalkkari-malli koko rannikkoalueelle
 - Vesistöjen sidosryhmien yhteinen Vesivisio-konsepti reittivesistöille yhteistyössä myös matkailusektorin kanssa
 - Vuorovaikutteinen suunnittelun malli myös yksityismaiden metsäalueille

Kokeiluhankkeiden kautta kohti laajempaa käyttöä

- Luontoympäristön laadun turvaamisen uusien rahoitus- ja toimintamallien kehittämiseen tarvitaan kokeiluhankkeita
- Julkisen sektorin osallistuminen tärkeää käynnistämisvaiheessa osarahoittajana, kokeilujen kohdentamisessa ja kokeilujen jälkeen toimintamallien valtavirtaistamisessa
- Kokeiluhankkeissa tarvittavat osapuolet: ostajat, myyjät, välittäjätaho ja tiedontuottajataho
 - Välittäjätahon rooli keskeinen uusissa rahoitusmalleissa!

- Kohdennetaan

- Alueille, joilla erityisen suurta virkistys- ja matkailuarvoa tai mahdollisuuksia kehittyä sellaiseksi
- Alueille, joilla luontomatkailun toimijat ovat kiinnostuneita ottamaan aktiivisen roolin luonnon vetovoimaisuuden lisäämiseksi

Tutkimusta rahoitusmekanismien ja toimintamallien kehittämisen tueksi

- Joukkoistamisen mahdollisuudet rahoituksen keräämisessä
- Uusien rahoitusmekanismien toimivuus vapaaehtoisuuden pohjalta, sääntelyn tarve
- Erilaisten rahoitusmekanismien yhdistämisen mahdollisuudet
- Matkailusektorin näkemykset monimuotoisuuden ja matkailua tukevien ympäristöhyötyjen suorista ja / tai välillisistä vaikutuksista
- Luonnon- ja maisemansuojelun imagohyödyt matkailussa
- Matkailusektorin motivoiminen luonnon vetovoimaisuuden vaalimiseen

Kiitos!

Lisätietoja: petteri.vihervaara@ymparisto.fi

